

Štěpán, Jan

Alois Jedlička (20.6.1912, Oslavany u Brna – 13.6.2000, Praha)

Linguistica Brunensia. 2012, vol. 60, iss. 1-2, pp. 273-275

ISBN 978-80-210-5883-5

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118242>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

- Macuch, Maria & Maggi, Mauro & Sundermann, Werner (eds.). 2007. *Iranian Languages and Texts from Iran and Turan. Ronald E. Emmerick Memorial Volume*. (Iranica, Vol. 13). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Maggi, M. 2003. Ronald E. Emmerick and the *Siddhasāra*: Khotanese, Iranian and Oriental Studies. *Traditional South Asian Medicine* 7, 15–28.
- Maggi, M. 2007. Ronald Eric Emmerick (1937–2001). Macuch, Maria & Maggi, Mauro & Sundermann, Werner (eds.). 2007. *Iranian Languages and Texts from Iran and Turan. Ronald E. Emmerick Memorial Volume*. (Iranica, Vol. 13). Wiesbaden: Harrassowitz.
- <http://www.iranicaonline.org/articles/emmerick-ronald-eric-scholar>
- http://www.harrassowitz-verlag.de/dzo/artikel/201/001/1794_201.pdf?t=1203696880

Michal Schwarz & Václav Blažek
Ústav jazykovědy a baltistiky FF MU
 <schwarz@phil.muni.cz> & <blazek@phil.muni.cz>

Alois Jedlička **(20.6. 1912, Oslavany u Brna – 13.6. 2000, Praha)**

Letos uplynulo 100 let od narození významné osobnosti české lingvistiky Aloise Jedličky, představitel sociolingvisticky orientované pražské teorie spisovného jazyka, profesora Univerzity Karlovy v Praze, doktora honoris causa Masarykovy univerzity v Brně, předsedy Mezinárodní komise pro slovanské spisovné jazyky v letech 1970–1993, vedoucího redaktora časopisu *Naše řeč* v letech 1952–1971, spoluautora vysoko ceněné *České mluvnice*, která má stále kodifikační platnost.

Alois Jedlička se narodil 20. června 1912 v Oslavanech u Brna v železničářské rodině, své rodiče, kteří se dožili vysokého věku, často navštěvoval. Vystudoval bohemistiku a germanistiku na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde si všiml nadaného a mimořádně pracovitého studenta Bohuslav Havránek, spoluzakladatel Pražského lingvistického kroužku. Oba pak spolu po celý svůj život úzce spolupracovali. Po absolvování brněnské fakulty (1936) A. Jedlička krátce působil na středních školách v Brně, Košicích (tamní dvouleté působení ovlivnilo Jedličkův celoživotní zájem o slovenštinu) a v Praze. Roku 1940 ho vyzval B. Havránek, aby vstoupil do Kanceláře Slovníku jazyka českého (pozdější poválečný Ústav pro jazyk český). Po válce působil na pražské pedagogické fakultě, kde se habilitoval a byl jmenován profesorem. Od roku 1959 až do důchodu pracoval na katedře českého a slovenského jazyka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (nyní Ústav českého jazyka a teorie komunikace). Tam jsem měl to štěstí, že jsem ho poznal jako vynikajícího člověka, učitele a vědce v uvolněných šedesátých letech, kdy jsem začal pracovat jako jeho asistent a kdy mi umožnil lektorský pobyt v Saarbrückenu. Stále ho vidím před sebou: s usměvavou tváří, štíhlou postavou, lehkou taneční chůzí, tolerantního, ale názorově pevného.

Připomeňme jen ve stručnosti širokou oblast jeho činnosti vědecké, pedagogické a organizační z jeho dlouhého, požeňnaného života. Podrobnější zhodnocení jeho osobnosti a díla najdeme v *Naší řeči* od B. Havránka (1972, s. 57–62), M. Čechové (1982, s. 78–82) a J. Krause (1992, s. 154–157), ve *Slově a slovesnosti* od J. Chloučka (1982, s. 344–347) a O. Martinové (1992, s. 315–317) a v *Bohemistyce* od T. S. Orlošové (2001, s. 95–97). Výběrová bibliografie prací pana profesora Jedličky je publikována v *Naší řeči* 1972, s. 177–184, ve *Slově a slovesnosti* 1982, s. 344–347; 1992, s. 316–317 a v *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky* (J. Černý–J. Holeš) 2008, s. 286–288.

Nejvýznamnější z prvního desetiletí vědecké činnosti Aloise Jedličky, kdy začal působit na pražské pedagogické fakultě, je publikování jeho habilitace pod názvem *Josef Jungmann a obrozenecká terminologie literárněvědná a lingvistická* (Praha 1949), která jako první česká kniha věnovaná

roli J. Jungmanna při vytváření novočeského spisovného jazyka našla velký ohlas i v zahraničí. Působení na pedagogické fakultě ho vede k zájmu o stylistiku, který vzbuzuje u něho jeho učitel a spolupracovník Kv. Hodura, a také k zájmu o vyučování českému jazyku, k tvorbě nových učebnic, řady článků a k členství v redakční radě školského časopisu *Český jazyk* (nyní *Český jazyk a literatura*) od jeho prvního ročníku 1950/51 až do konce života. Z tohoto období je také článek věnovaný převážně moravskému Aloisi Mrštíkovi a jeho dílu Rok na vsi ve sborníku k počtě F. Trávníčka a F. Wollmana (Brno 1948). Na pedagogické fakultě se už těžiště Jedličkovy vědecké práce soustřeďuje na studium současného českého jazyka, jeho kodifikaci a jejího poměru k normě a k charakteristice normy vůbec.

V roce 1950 vychází Aloisi Jedličkovi za spolupráce s B. Havránkem 1. vydání školské mluvnice s názvem *Stručná mluvnice česká*, v níž byly uváděny do praxe myšlenky pražské teorie spisovného jazyka a jejíž poslední 26. přepracované a doplněné vydání (ve Fortuně 2., podle nových pravidel českého pravopisu) vyšlo roku 2002 a je rozebráno. Roku 1951 byla poprvé publikována vysokoškolská příručka *Česká mluvnice*, určená i širší veřejnosti, jejíž poslední rozšířené a přepracované 6. vydání vyšlo roku 1988 a která má perspektivní hloubku hlavně ve formální morfologii, jejíž je A. Jedlička autorem, lišila tvary produktivní a neproduktivní na základě objektivního popisu změn ve spisovné normě. Užitečné pro veřejnost bylo to, že v jednom svazku bylo souhrnné poučení o mateřském jazyce, o kodifikaci jeho spisovné podoby, o jeho vývoji, slovní zásobě a slohovém rozvrstvení. Tato mluvnice se prosadila jako kodifikační příručka a nadto se stala základem všech učebnic češtiny určených škole i vzdělávání dospělých.

Roku 1959 přechází A. Jedlička na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, s kterou byl bytostně spjat až do svého úmrtí. Roku 1963 se stává vedoucím katedry českého a slovenského jazyka. Po srpnové invazi roku 1968 nebyla jeho práce připuštěna k doktorské obhajobě a roku 1970 byl zbaven vedení katedry (jmenován byl K. Hausenblas a roku 1971 V. Křístek). Kniha *Základy české stylistiky*, jejímž byl hlavním autorem a která vyšla ještě v roce 1970, nesměla být v době normalizace používána, protože v ní byly doklady ze zakázaných autorů. Tato doba neumožnila také počítačový výzkum spisovné češtiny, který měl pan profesor v plánu.

Doktorská disertace na téma *Teorie spisovného jazyka a problematika současné spisovné češtiny* však nakonec vyšla jako monografie *Spisovný jazyk v současné komunikaci* (Praha 1974, 2. vydání 1978) a byla a je stále vysoce ceněna a často citována doma i za hranicemi, byla přeložena do němčiny a polštiny. Vedle charakteristiky současné spisovné češtiny z hlediska dynamiky jsou zde především kapitoly z teorie spisovného jazyka v širší perspektivě, zvláště slavistické. Kapitoly jsou aktuální i v současné české bohemistice, kdy u některých lingvistů dochází ke zpochybňování spisovné češtiny a při její funkční a útvarové stratifikaci a diferenciaci k rozkolísávání některých základních pojmů. Podle A. Jedličky běžně mluveným jazykem je útvar jen mluvený, fungující v projevech běžně dorozumivacího styku a existující jako přechodné pásmo mezi vyhraněnými strukturálními útvary, jimiž jsou spisovný jazyk a dialekt. V rámci spisovného jazyka vyděluje jako samostatný hovorový jazyk (s. 38). I později podrobně zkoumal vztah mezi ustáleností a proměnlivostí jazykových norem a současně promýšlel jejich diferencované působení ve spisovném jazyce a v útvarech nespisovných, rozlišoval zákonitosti jazykového systému, situací dorozumívání a funkčních stylů.

Alois Jedlička napsal řadu článků o současné české slovní zásobě a gramatice. Mnohé statě z teorie spisovného jazyka, které vždy byly spojovány s analýzou rozsáhlého materiálu, zejména v oblasti jazykových variant tvaroslovných a slovotvorných, byly publikovány také ve světových jazycích nebo v zahraničí, a proto se staly součástí moderní světové lingvistiky a sociolingvistiky. A. Jedlička se zabýval dále konfrontačním studiem spisovných jazyků slovanských, zvláště češtiny a slovenštiny, problematikou stylistiky, otázkami překladovými, dějinami lingvistického bádání o spisovných jazycích a dějinami jejich vývoje samého. V neposlední řadě věnoval záslužně svou velkou pozornost i práci pro širší českou veřejnost, protože popularizoval jazykovědu ve svých

přednáškách v rozhlasě, televizi, pro učitele atd. a v nejrůznějších příručkách, knihách, článcích apod. Řešil přitom praktické otázky jazykové kultury a jazykové výchovy.

Významným rysem Jedličkovy osobnosti byla jeho snaha o mezinárodní spolupráci ve výzkumu spisovného jazyka, jak jsme už uvedli v souvislosti s jeho publikační činností. Na Jedličkových pondělních asistentických seminářích na filozofické fakultě (a předtím už na pedagogické fakultě) často referovali i zahraniční mnohdy renomovaní slavisté. Proto, když Mezinárodní komitét slavistů na svém zasedání konaném roku 1970 v Helsinkách schválil založení Mezinárodní komise pro slovanské spisovné jazyky, zcela právem jmenoval jejím předsedou právě A. Jedličku. Tato komise pořádala pravidelná zasedání a konference a vzešlo z ní mnoho publikací. Měl jsem tu čest, že při jejich zasedáních v Praze jsem mohl panu profesoru organizačně pomáhat. A. Jedlička byl předsedou komise až do roku 1993, kdy byl po něm jmenován J. Bosák ze Slovenska.

A. Jedlička věnoval svůj dlouhý život kolektivní vědecké a organizátorské práci v lingvistice. Pracoval na heslech devítisvazkového *Příručního slovníku jazyka českého*, byl jedním z vedoucích členů redakce *Slovníku spisovného jazyka českého*, vycházejícího poprvé v letech 1960–1971, připravoval v rozhlasě jeden z nejvíce sledovaných pravidelných jazykových pořadů – jazykových koutků a jejich knižní zpracování. Spolupracoval na školním vydání *Pravidel českého pravopisu* (Praha 1958). Na podzim významného roku 1968 byl jako vedoucí redaktor *Naší řeči* jedním z hlavních inspirátorů a organizátorů konference *Spisovná čeština a jazyková kultura* k 50. výročí založení *Naší řeči*. Jako viceprezident Mezinárodní komise pro lingvistickou terminologii při Mezinárodním komitétu slavistů byl hlavním vědeckým redaktorem potřebného dvojdílného kolektivního *Slovníku slovanské lingvistické terminologie 1, 2* (Praha 1977, 1979), který vedle lingvistických termínů ve všech slovanských jazycích zaznamenává i ekvivalenty německé, anglické a francouzské.

Jak o výborném znalci spisovné češtiny napsal už jeho učitel B. Havránek, pan profesor Jedlička byl v životě i ve vědě naprosto poctivý a obětavý. Sám jsem poznal, jak jeho život byl naplněn plodnou prací vědeckou, pedagogickou a organizátorskou. Stále patří k významným teoretikům problematiky spisovného jazyka i za hranicemi bohemistiky se samostatným tvůrčím postupem a sociolingvistickým přístupem, jeho žáci především v zahraničí pokračují v rozvíjení teorie spisovného jazyka. Vzpomínáme na něj s láskou jako na výborného učitele s přátelským vztahem ke studentům i kolegům, na vynikajícího vědce s hlubokou znalostí jazyka a na charakterního dobrého člověka se zanícením pro vlastní práci.

Josef Štěpán
<stepan.josef@centrum.cz>

Krátké vzpomnutí na Émila Benvenista

Letos uplyne 110 let od narození Émila Benvenista (1902–1976). O Benvenistově životě a díle už bylo napsáno mnohé a není třeba to opakovat. Jeho skromný život je – zvláště dnes – inspirací sám o sobě. A podobně je tomu zvláště dnes i s jeho dílem. O jeho indoeuropeistické části se badatelé shodují, že je inspirativní, učené, estetické, ale pak většinu vývodů odmítají, a čtenář tak zůstává s nezodpovězenou otázkou, co konkrétně je tedy to obecně-metodologicky inspirativní na indoeuropeistovi Benvenistovi. Myslím, že je to jeho „parochiální“ (nikoli univerzální), konzervativní (nikoli progresistický) pohled: nejde mu o to všechno vědět, všechno zohlednit, zjistit, jak je to „doopravdy“; ale chce vědět jen něco, zohlednit jen to, co skutečně zná, zjistit ne, jak je to doopravdy, ale jak je třeba věci vidět, aby nám byly zřejmější, abychom zažili něco pěkného, „estetično“ porozumění, aby kousek světa byl jasnější a lepší. Je to velký protiklad k bludičce dnešních „velkokapacitních“, korpusových, univerzalistických, „typologických“ a různých jiných em-